

A MAGYARORSZÁGI VÁROSOK VERSENYKÉPESSÉGÉNEK LAKOSSÁGI MEGÍTÉLÉSE

(The Citizen's opinion on the Competitiveness
of Hungarian Cities)

KOLTAI ZOLTÁN¹

Kulcsszavak:

versenyképesség lakóhelyi vonzerők lakóhelyváltás vonzásoközpontok

2004. év elején vette kezdetét az a reprezentatív kérdőíves kutatás, mely arra a kérdésre keresett választ, hogy milyen szempontokat részesít előnyben a magyar lakosság és vállalati szféra lakó- illetve telephelyének megválasztásakor, melyik településeket és miért tartják versenyképesnek a magánszemélyek, illetve vállalatvezetők, melyek azok a központi települések, melyeket valódi vonzásoközpontoknak tartanak Magyarországon. Véleményünk szerint hiánypótló elemzés célja egy olyan értékelés biztosítása, mely a helyi döntéshozók számára hasznos információt jelenthet saját településük és térségük versenyképességének fokozásához.

A kutatás célkitűzései

A települések versenyképességének statisztikai adatokon alapuló elemzéseit jól kiegészítik a mögöttes, társadalmi-gazdasági folyamatokat is bemutató kérdőíves vizsgálatok. A városok versenyképességét befolyásoló minőségi aspektusok (a lakosság és a vállalkozói szféra közérzete, várospolitikai elképzeléseik) leginkább interjúk, kérdőívek alapján válnak megismerhetővé. Erre bőven találunk példát a nemzetközi vizsgálatokban, hiszen többek között ilyenek, az International Institute for Management Development (IMD), a World Economic Forum vagy éppen a Világbank versenyképességi felmérései.

A kutatás indokoltságát a statisztikai felvételek korlátozottsága és gyakori ellentmondásossága is alátámasztja. Ellenben az érintett válaszadók szubjektív véleménye olyan naprakész információval szolgál, mely éppen aktualitása miatt nélkülözhetetlen az eredményes területfejlesztési döntések meghozatalához. Azt is mondhatnánk, hogy míg a statisztikai adatok inkább a múltbeli történések megértéséhez nyújtanak segítséget (nevezhetjük ezeket ex post mutatóknak), addig a kérdőíves vizsgálatok sokkal inkább a jelent és a jövőt teszik megismerhetővé (másként ex ante jellegűek).

„A településorientált versenyképesség-kutatásnak, ... a következő években el kell szakadni a jól bevált receptektől, a hagyományos makromutatóktól, és ezek lokális transzformációitól.” (*Grosz-Rechnitzer* 2005, 180).

Ezzel együtt a vizsgálat mindvégig törekedett a kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésére, a témakörben született, alapvetően statisztikai adatokon nyugvó kutatásokkal történő összehasonlíthatóság biztosítására.

2004. év elején vette kezdetét az a kérdőíves kutatás, mely az alábbi kérdésekre keresett választ:

- Milyen szempontokat részesít előnyben a magyar lakosság és a vállalati szféra lakó- ill. telephelyének megválasztásakor?
- Melyik magyarországi településeket és miért tartják versenyképesnek a magánszemélyek, vállalatvezetők?
- Melyek azok a központi települések, melyeket valódi vonzasközpontoknak tartanak?

E hiánypótló elemzés célja egy olyan értékelés biztosítása, amely a helyi döntéshozók számára hasznos információkat jelenthet saját településük és térségük versenyképességének fokozásához. A helyzetfelmérés eredményei stabil alapokat biztosíthatnak egy eredményes gyakorlati beavatkozás számára, hiszen egyértelmű, hogy különböző adottságú térségek nem fejleszthetők azonos gazdaságfejlesztési cselekvéstervvvel. Ehhez minden térségnek, városnak fel kell tárnia azokat a kulcs tényezőket, melyek a hosszú távú gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődés jövőbeni erőforrásait jelenthetik, ahogy meg kell ismernie és meg kell értenie jelenbeli hiányosságait is. A kapott eredmények alkalmasak a városok minőségi osztályozására, alapot biztosítva ezáltal az új, piacorientált területpolitikák kidolgozásához. (Azt is mondhatnánk, hogy a statisztikai adatok alapján egyfajta potenciálemzésre nyílik lehetőségünk, amit a kérdőíves megkeresés ún. benyomás-értékeivel vetethünk össze (*Ashworth–Voogd* 1997).

„Mindegyik térségben ki kell dolgozni egy versenystratégiát: jövőképet, koncepciót és programokat kell felvázolni és széles körben tudatosítani, ezáltal orientálva az ott élőket, ...lakosokat, vállalkozásokat. Csak széles körben elfogadott jövőképből kiinduló, összehangolt stratégia aktív megvalósításával lehet sikeres egy-egy régió...” (*Lengyel* 2003, 170).

A versenyképesség értelmezése a kutatás során nem korlátozódott a fogalom kizárólag gazdasági megközelítésére, hanem annál tágabban, komplex módon értelmezve a szerző egyaránt érti alatta a társadalmi és környezeti szempontokat, általában véve az életminőséget.

A reprezentatív kérdőíves megkeresés (a reprezentativitást biztosító öt szempont a lakossági felmérés esetében: a magyarországi népesség régiók, és ezen belül településméret szerinti megoszlása, a lakosság nemek, korcsoportok és végül iskolai végzettség szerinti tagozódása, míg a vállalati lekérdezés esetében ugyanezt a magyar vállalkozások régiók és vállalati méret szerinti megoszlása volt hivatott biztosítani) eredményeként 1300 magánszemély, és ezen felül további 1600 vállalkozó, vállalatvezető adott választ kérdéseinkre. A vizsgálat Magyarország teljes területét lefedte. A személyes lekérdezéseknek köszönhetően, a kitöltött kérdőívek szinte kivétel nélkül alkalmasak voltak az értékelésre. A többlépcsős kutatás során vizsgálatunkat egyre inkább a potenciálisan versenyképes települések körére szűkítettük le. Ez annyit jelent, hogy a vizsgálat első fázisában még nem kapott hangsúlyos szerepet, hogy a potenciálisan versenyképes nagyvárosok lakossága és vállalatvezetői nagy számban

jelenjenek meg a válaszadók között. A kezdeti eredmények tükrében, a kutatás későbbi fázisai során megfelelő számú újabb lekérdezéssel vált teljessé a vizsgálat.

Jelen tanulmányban a magánszemélyek válaszai alapján került értékelésre a magyar települések versenyképessége.

Más szerzők témakörhöz kapcsolódó kutatási eredményei, az európai és magyarországi területfejlesztési stratégiák, valamint a városok európai térfejlődésben betöltött gazdasági és geopolitikai szerepe ismeretében hipotéziseink az alábbiakban foglalhatók össze:

- Mivel Magyarországon a versenyképesség és a városok településhierarchiában elfoglalt pozíciója között igen szoros kapcsolat mutatható ki, mind a lakossági, mind a vállalati válaszok alapján a nagyvárosok számítanak a leginkább versenyképeseknek napjainkban. A hierarchia alacsonyabb szintjein elhelyezkedő városokat kedvező regionális elhelyezkedésük, bizonyos speciális adottságaik szintén a versenyképes települések kategóriájába emelhetik.
- A földrajzi elhelyezkedés, regionális megközelíthetőség felértékelődése miatt, a nagyvárosok csoportján belül elsősorban az északnyugati országrész, a budapesti agglomeráció, a Balaton környéki és az autópályák környezetében elhelyezkedő települések számítanak kiemelkedően vonzó vállalati telephelyeknek. A versenyképesség erős hierarchikus meghatározottsága okán kijelenthető, hogy közép- és nagyvárosaink vonzáskörzete részben ellensúlyozhatja kedvezőtlen földrajzi fekvésüket.
- A lakossági és vállalati szféra eltérő versenyképességi szempontokat fogalmaz meg, így a két kutatás eredményei a hasonlóságok mellett jelentős differenciákat is kimutatnak. Budapest gazdasági értelemben külön csoportot alkot a magyarországi városhálózaton belül, ellenben a magánszemélyekre vonatkozó felmérés tükrében, mint lakóhely, már nem emelkedik ki ennyire domináns módon.
- A lakóhelyi versenyképesség megítélésében kiemelten fontos vonzerőnek számít a település intézményrendszere, közlekedési infrastruktúrája, a foglalkoztatási körülmények, valamint társadalmi tradícióik.
- A reprezentativitást biztosító szempontok mentén (korcsoportok, iskolai végzettség, lakóhely mérete, illetve vállalati méret, a működés földrajzi helye) szignifikáns kapcsolatok értelmezhetők a versenyképességi tényezők vonatkozásában.

A magyarországi városok versenyképességének megítélése napjainkban – ahogy a lakosság látja

„...az a sikeres régió, melyet lakói többsége sikeresnek érez – s ezt az érzést sokféle, s nemcsak gazdasági tényező összjátéka eredményezheti” (Enyedi 1998, 409).

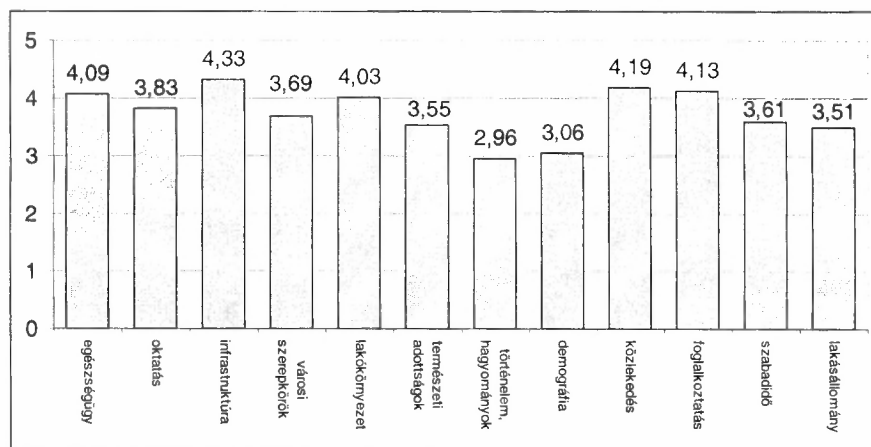
A kérdőív első kérdése arra irányult, hogy az általunk összegyűjtött tizenkét szempont közül melyek a leglényegesebbek egy lakóhely vonzerejének megítélésében.

(A vizsgálat egyik szűk keresztmetszete természetesen éppen a területek minősítésére alkalmas szempontok kiválasztása, másrészt azok megfelelő súlyozása.)

Arra kértük a válaszadókat, hogy a felsorolt tényezőket (lásd alább, 1–12) fontosságuk szerint egy ötfokozatú skálán értékeljék (1. ábra):

- 1) egészségügyi szolgáltatások (pl.: orvosok, kórházi ágyak, gyógyszertárak száma),
- 2) oktatási viszonyok (pl.: alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézmények száma),
- 3) települési infrastruktúra (pl.: gázszolgáltatás, csatornázottság, utak állapota, közvilágítás, helyi tömegközlekedés, parkolási rend),
- 4) városi szerepkörök szélessége (pl.: közintézményekkel való ellátottság, kereskedelmi hálózat szélessége),
- 5) lakókörnyezet állapota (pl.: zöldterület nagysága),
- 6) település természeti adottságai (pl.: éghajlat, hegyvidék, folyók),
- 7) település történelme, hagyományok, tradíciók,
- 8) demográfiai adottságok (pl.: lakosság korösszetétele),
- 9) közlekedési kapcsolatok (pl.: országos út-, vasúthálózatra csatlakozás, Budapest megközelíthetősége),
- 10) foglalkoztatási körülmények (pl.: munkanélküliség, bérszínvonal, kvalifikált munkahelyek száma),
- 11) szabadidős lehetőségek (pl.: művelődés, kultúra, sport, éttermek száma),
- 12) lakásállomány jellemzői (pl.: lakóépületek kora, típusa, mennyisége).

1. ÁBRA
A lakóhelyi vonzerők értékelése
(Evaluation of Settlement Attractiveness)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

A teljes magyarországi lakosságot reprezentáló válaszadók véleménye alapján azt az eredményt kaptuk, hogy a sorrendben legfontosabb tényezők közé a települési és közlekedési infrastrukturális adottságok (3. és 9. tényező), valamint a foglalkoztatási körülmények (10.), egészségügyi szolgáltatások (1.) és a lakókörnyezet állapota (5.) tartoznak, mint a mindennapi élet elválaszthatatlan háttérfeltételei. Valamivel alacsonyabb értékkel jellemezték a megkérdezettek az oktatási feltételeket (2.), a városi szerepkörök szélességét (4.), a szabadidő eltöltésének lehetőségeit (11.), a település természeti adottságait (6.) és a lakásállományt jellemző (12.) vonzerőt. Végül sorrendben a két legalacsonyabb értéket a település demográfiai adottságai (8.) és a lakóhely történelme, tradíciói (7.) kapták.

A felsorolt tényezőkön kívül a válaszok között – mint egyéb, a lakóhely vonzerejét alakító tényező – három szempont fordult elő többször, így az emberi (családi, baráti) kapcsolatok, közösség megléte, a közbiztonság színvonala és végül a lakosság etnikai összetétele. Ezek a szempontok egy következő felmérésnél akár külön, akár az általunk összegyűjtött tényezőkbe beépítve tovább árnyalhatják a lakóhelyek megítélésének pontosságát.

Faktoranalízis segítségével, a kapcsolat szorosságának erejét 0,5 felett meghatározva, a tényezők négy faktorba sorolhatók:

- 1) szolgáltatások faktor (egészségügy, oktatás, települési infrastruktúra, városi szerepkörök, közlekedési kapcsolatok)
- 2) egzisztencia faktor (foglalkoztatási körülmények, szabadidős lehetőségek, lakásállomány)
- 3) környezet faktor (lakókörnyezet, természeti adottságok)
- 4) humán faktor (történelem-tradíciók, demográfia).

Az optimális táblázatot varimax rotációt alkalmazva, hét iteráció után kaptuk meg.

1. TÁBLÁZAT
A lakóhelyi vonzerő faktorai
(Factors of Settlement Attractiveness)

	1	2	3	4
VONZ1	0,732			
VONZ2	0,692			
VONZ3	0,665			
VONZ4	0,636			
VONZ5			0,767	
VONZ6			0,755	
VONZ7				0,796
VONZ8				0,618
VONZ9	0,530			
VONZ10		0,540		
VONZ11		0,751		
VONZ12		0,742		

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját számítás.

Részletes vizsgálat alá vontuk az egyes vonzerők és korcsoportok között kimutatható kapcsolatot is. Eszerint, nem meglepő módon a fiatalok (15–29 éves korcsoport) körében az átlagosnál magasabb értéket kapott a szabadidő eltöltésének lehetősége mutató, míg a legidősebbeknél (60 év feletti) az egészségügyi ellátás szerepelt a sorrendben előrébb, a foglalkoztatási feltételek mutatószám pedig valamivel hátrébb került.

Mindössze érdekességként jegyezzük meg, hogy az összes lehetséges felbontást figyelembe véve (nemcsak a korcsoportok, de az iskolai végzettség és a lakóhely mérete szerinti kiscsoportokat is értve ezalatt) ebben a felbontásban szerepel a legalacsonyabb érték, amit a 15–29 év közötti korosztály adott (2,74) a település történelme, tradíciói mutatószámra. Vagyis a korcsoport számára ez a szempont a legkevésbé meghatározó a lakóhely értékelésénél.

A faktorokra korcsoportok szerint elvégzett szignifikancia-vizsgálatok alapján az alábbi megállapításokra juthatunk:

- a szolgáltatások faktorfontossága a fiataloktól az idősök felé haladva erősödik,
- az egzisztencia faktor ellenben a fiatalok és a középkorosztály esetében lényeges,
- a környezet faktor alapján nincs számottevő különbség a korcsoportok között,
- a humán faktor az időskorúak számára meghatározó.

Szintén kíváncsiak voltunk arra, hogy létezik-e szignifikáns kapcsolat az iskolai végzettség és a vonzerőkre adott válaszok között. Tapasztalataink szerint a felsőfokú végzettségű csoportnál, az átlagosnál magasabb pontszámot kapott az oktatás, a települési infrastruktúra, a városi szerepkörök szélessége, valamint a természeti adottságok mutatószám, melyek az alapfokú végzettségűeknél rendre a legalacsonyabb értéket kapták.

A többi mutatószám esetén nem mutatható ki lényeges különbség az iskolai végzettség függvényében. Az összes lehetséges felbontást figyelembe véve a legmagasabb értéket ekkor kaptuk (4,45). A felsőfokú végzettségű csoport a települési infrastruktúra mutatójára (3. szempont) adta ezt a maximumnak számító értéket.

A négy faktor esetében már nem tudtunk szignifikáns kapcsolatot kimutatni az iskolai végzettség szerinti vizsgálatban.

Szintén találtunk kölcsönkapcsolatot a válaszadó lakóhelyének mérete, és a kapott pontszámok között. Eszerint az 50 000 főnél magasabb lélekszámú településen élők az átlagot jelentősen meghaladó értékkel jellemezték a városi szerepkörök szélessége, valamint a közlekedési kapcsolatok fontossága mutatókat, de szintén átlag felett értékelték az egészségügyi ellátást, a foglalkoztatási körülményeket, a szabadidős lehetőségeket és a lakásállomány jellemzőit. A 2000–5000 fő közötti lélekszámú települések relatíve nagyobb fontosságot tulajdonítottak a hagyományok-tradíciók mutatónak, a zöldterület nagyságának és a település természeti adottságainak, míg a legkisebb településeken élők (2000 fő alatti lélekszámmal) az előzőkön felül a demográfiai adottságokat jelölték a többi településmérethez képest relatíve fontosabbnak.

A négy faktorra elvégzett, településméret szerinti szignifikancia-vizsgálat mindössze két faktor esetében mutatott ki értelmezhető kapcsolatot:

- a szolgáltatások faktor fontossága a település lakosságszámának növekedésével párhuzamosan növekszik,
- a humán faktor ellenben a lakosságszám növekedésével veszít erejéből.

Ezt követően elvégeztük a faktorok régiók szerinti szignifikancia-vizsgálatát, melynek eredményeként két faktor esetében vonhatunk le adekvát következtetéseket:

- az egzisztencia faktorra a legmagasabb értéket a Nyugat-dunántúli régióban adták, vagyis ebben a régióban tartják ezt a legfontosabbnak; egy középső csoportot képvisel a Dél-Alföld, Közép-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Közép-Magyarország, majd jelentősen elkülönülve Észak-Magyarország következik;
- a környezeti faktor esetében szintén három részre oszthatók a magyarországi régiók, a legmagasabb értékeket Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon adták, egy középső csoportot alkot Dél-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Észak-Magyarország és Észak-Alföld, míg a Dél-Alföldön csak kevésbé tartják fontosnak ezt a faktort.

A kérdőív második és harmadik kérdésében arra kértük a válaszadókat, hogy mondjanak véleményt a magyarországi települések, mint lakóhelyek versenyképességéről (2. táblázat). A sorrend felállításán kívül az okokra is kíváncsiak voltunk, ezért a korábban felsorolt 12 mutatószám használatát szintén kértük a válaszoknál. Az említések gyakoriságán kívül így lehetővé vált annak megismerése is, hogy milyen vélemény alakult ki egy adott városról országosan és saját szűkebb régióján belül, támpontot nyújtva ezáltal a valós igényeken alapuló területfejlesztési döntések meghozatalához.

2. TÁBLÁZAT

Magyarországi városok versenyképességi sorrendje (Order of Competitiveness of Hungarian Cities)

<i>Település</i>	<i>Említés</i>	<i>Súlyozott</i>
1. Budapest	575	2523
2. Pécs	258	830
3. Sopron	238	766
4. Győr	197	644
5. Szeged	182	551
6. Debrecen	164	511
7. Székesfehérvár	125	414
8. Eger	120	396
9. Kecskemét	72	263
10. Veszprém	65	205
11. Miskolc	60	205
12. Szombathely	54	189

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját számítás.

Az 1000 fős minta alapján, az előfordulás gyakorisága szerint az alábbi sorrendet kaptuk (a táblázatban egyrészt csak a válaszok legalább 5%-át meghaladóan előforduló településeket tüntettük fel, másrészt a súlyozás az egy kérdőívben szereplő városok említési sorrendjét veszi alapul, de ahogy látszik, ez a rangsort egyáltalán nem változtatja meg). Kiugróan magas a Budapestre adott válaszok aránya, melyet többnyire vidéki megyeszékhelyek követnek. Ahogy a 2. táblázatból is látszik, az 5%-os említési határt egy nem megyeszékhely (Sopron az előkelő 3. helyezett) haladta meg, de az első húszban is csak öt ilyen város szerepel (Sopronon kívül még Siófok, Kőszeg, Hévíz és Szentendre).

Vagyis napjaink Magyarországra kijelenthető – összhangban a statisztikai adatok szerinti típusképzésekkel –, hogy többnyire még csak a relatíve nagyobb városok képesek olyan adottságokat, szolgáltatásokat kínálni, melyek vonzó lakóhelyté teszik őket.

Budapest a mi vizsgálatunk szerint is külön csoportot képez, amit egy öttagú második szegmens követ, többségében vidéki nagyvárosokkal, élén Péccsel és Sopronnal. Ettől a csoporttól részben elkülönül Székesfehérvár és Eger, míg a 9–12. helyre sorolt városok szintén külön kategóriát képezhetnek a legnépszerűbb városokon belül.

Ha a vizsgálatot a nagyvárosi lakosság véleményére szűkítjük (365 fő), nem változik lényegesen a sorrend. Ekkor is kiugróan magas a Budapestet megnevezők száma, Sopron valamivel megelőzi Pécsset, ahogy Szombathely is előrelép a 9. helyre.

Szintén hasznosítható eredményeket kapunk, ha korcsoportok szerint vizsgáljuk meg a városok sorrendjét. Korosztálytól független Budapest fölénye, viszont míg Pécs a fiatalok (15–29) és idősek (60 feletti)ek körében egyaránt második, a középkorosztály válaszai alapján már megelőzi Sopron. Az idősek ellenben a hűség városát csak a negyedik helyre rangsorolták Budapestet, Pécsset és Győrt követően. Ugyanígy a 60 év felettiak esetében valamivel kedvezőbb értékelést kapott Székesfehérvár, ahogy a középkorúak is az átlagosnál valamivel előrébb sorolták Miskolcot és Szombathelyt.

A régiókra lebontott rangsorok néhány érdekes változást eredményeztek (3. táblázat).

Közép-Magyarországon a válaszadók (279 fő) az országos sorrendhez képest előkelőbb helyet adtak Egernek, és megjelent a listán több régióbéli kistelepülés, valamint néhány üdülőváros is (Szentendre, Cegléd, Érd, Esztergom, Visegrád, illetve Siófok, Gyula, Hévíz), mintegy reprezentálva a lakóhelyen kívüli leggyakoribb desztinációkat. Nem került viszont a központi régió listájára néhány dunántúli és keleti országrészben lévő város (Szombathely, Veszprém, Miskolc, Kecskemét).

A Dél-Dunántúlon Pécs került az élre, mint országosan legvonzóbb lakóhely (4. táblázat), az országos listához képest előkelőbb helyezést kaptak a dunántúli városok (például Székesfehérvár), és felkerült a listára több dél-dunántúli és szomszédos régióbéli település is (Kaposvár, Nagykanizsa, Szekszárd, Baja). Ezzel szemben az Észak- és Dél-Alföld, valamint Észak-Magyarország városai kivétel nélkül hátrébb szorultak.

3. TÁBLÁZAT

Versenyképességi sorrend Közép-Magyarországon
(Order of Competitiveness in Central-Hungary)

	<i>Település</i>	<i>Említés</i>	<i>Súlyozott</i>
1.	Budapest	165	753
2.	Pécs	50	157
3.	Sopron	49	172
4.	Eger	30	102
5.	Debrecen	29	100
6.	Szeged	22	56
7.	Győr	21	60
8.	Szentendre	16	47
9.	Székesfehérvár	15	49
10.	Kecskemét	13	40
11.	Veszprém	13	45
12.	Siófok	12	41
13.	Cegléd	11	48
14.	Érd	11	33
15.	Miskolc	11	38
16.	Esztergom	10	32
17.	Gyula	10	26
18.	Hévíz	10	26
19.	Visegrád	10	30
20.	Szombathely	9	34

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját számítás.

4. TÁBLÁZAT

Versenyképességi sorrend a Dél-Dunántúlon
(Order of Competitiveness in South-Transdanubium)

	<i>Település</i>	<i>Említés</i>	<i>Súlyozott</i>
1.	Pécs	63	251
2.	Budapest	59	250
3.	Sopron	29	87
4.	Győr	24	73
5.	Székesfehérvár	20	62
6.	Kaposvár	19	73
7.	Szeged	14	35
8.	Debrecen	9	23
9.	Nagykanizsa	8	21
10.	Veszprém	8	19
11.	Szekszárd	7	25
12.	Baja	6	19

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját számítás.

Hasonlóan erőteljes regionális hatásokról számolhatunk be a másik öt régió esetében is. A Nyugat-Dunántúlon ha meg nem is előzte, de közvetlenül Budapestet követi Győr, az országos listához képest pedig előkelőbb Zalaegerszeg, Szombathely, valamint Kőszeg, Sárvár és Hévíz pozíciója. Ezzel szemben talán meglepő a szomszédos régió két megyeszékhelyének (Székesfehérvár, Veszprém) hátrébb sorolása.

A Közép-Dunántúlon (ahogy a Dél-Dunántúlon Pécs) Székesfehérvár került az első helyre, Budapest csak a második. A régióbeli válaszadók az országos mintához képest többször említették Veszprémet és Szombathelyet, de értékelhető mennyiségű a Balatonfüredre és Kőszegre adott válaszok száma is. Ellenben a nem dunántúli nagyvárosok szinte megemlítésre sem kerültek.

Az észak-magyarországi régióban meglepően nagy Budapest fölénye a sorrendben második Eger, harmadik Debrecen és negyedik Miskolccal szemben. A dunántúli városok ugyan az országos listán elfoglalt pozíciójukhoz képest hátrébb szorultak, de még így is relatíve nagy számban kerültek megjelölésre. Felkerült a legvonzóbb lakóhelyek listájára Gyöngyös, és valamivel kedvezőbb a régió belül Nyíregyháza megítélése is.

Az Észak-Alföldön a régióbeli megyeszékhelyek közül Debrecen a második, viszont Nyíregyháza és Szolnok csupán a nyolcadik-kilencedik helyre került.

Végül a Dél-Alföldön a második Szeged és a negyedik Kecskemét, Budapest fölénye itt is domináns. Az országos listához képest hátrébb került Sopron és Eger, míg ha alacsony értékkel is, de megjelent Gyula és Békéscsaba.

Érdekes elemzési szempontnak ígérkezett annak megvizsgálása is, hogy egy város országos és saját régióbeli megítélése mennyiben esik egybe, hogyan látják a válaszadók az adott települést tágabb és szűkebb földrajzi környezetükben. (Az értelmezési problémák elkerülése érdekében a továbbiakban nem emeljük ki külön, hogy a saját régióján belül szinte mindegyik bemutatásra kerülő település, szinte minden szempont alapján kedvezőbb megítélés alá került, mint országosan (a kivételek egyike Sopron). Természetesen léteznek relatív különbségek, melyeket igyekszünk kihangsúlyozni. Másrészt, amikor mégis a régió belüli alacsonyabb értékek kerülnek említésre, akkor már kizárólag a várost az országos mintában versenyképességnek tartók szempontjai, és saját régióján belül a várost versenyképességnek nevezők szempontjai közötti differenciára gondolunk, vagyis a mögöttes okok, az egyes tényezők magyarázó ereje közötti különbségre igyekszünk felhívni a figyelmet.

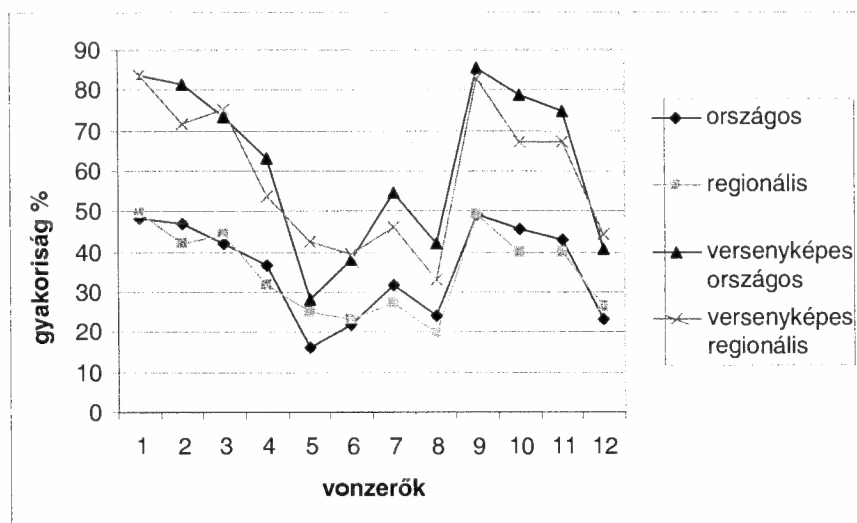
Budapest megítélése a válaszadók négy részre bontása alapján (1. az országos reprezentatív mintában szereplő 1000 fő, 2. a közép-magyarországi, reprezentatív 279 fő, 3. az országos mintából Budapestet versenyképességnek tartó 577 fő, 4. a Budapestet saját régiójában versenyképességnek tartó 165 fő) csak kisebb eltéréseket mutat.

Vagyis Budapest elsősorban, mint egészségügyi, oktatási és közlekedési központ, valamint kedvező foglalkoztatási körülményekkel, szabadidős szolgáltatásokkal és települési infrastruktúrával rendelkező település számít vonzó lakóhelynek. Az országos és regionális listákat összevetve, lényeges (10 százalékpontot elérő) eltérés egy dimenzióban mutatkozott. A főváros lakókörnyezetének állapotát ugyanis saját

régiójában jóval kedvezőbbnek látják. (Kisebb különbségként a versenyképességi okok között, a régión belül kevésbé karakteresen szerepel a település történelme, hagyományai szempont.)

Összességében Budapest szűkebb régióján belül elsősorban, mint egészségügyi szolgáltatások helyszíne, kedvező közlekedési kapcsolatokkal és infrastrukturális adottságokkal rendelkező település, másrészt oktatási központ, megfelelő szabadidős lehetőségeket és foglalkoztatási körülményeket nyújtani képes város számít vonzó lakóhelynek.

2. ÁBRA
Budapest vonzerejének megítélése
(The Attractiveness of Budapest)

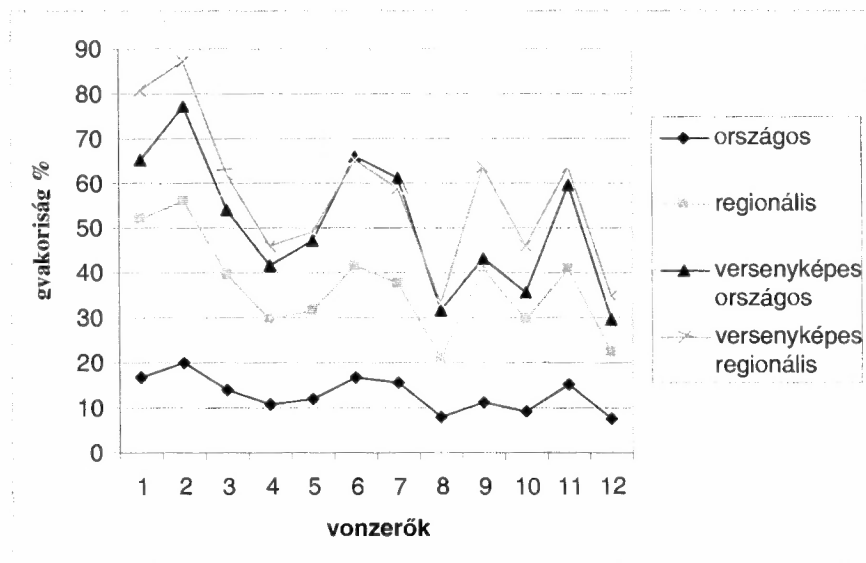
Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

Szemben Budapesttel a vidéki nagyvárosokat már másként látják országos szinten és saját régiójukban. E mögött egyrészt a szűkebb környezethez képest relatíve kedvezőbb megítélés magyarázó ereje, másrészt éppen az adott város országos léptékben pontatlan ismerete egyaránt meghúzódhat.

Pécs országosan kedvező megítélése oktatási viszonyainak, természeti adottságainak, széleskörű egészségügyi szolgáltatásainak, valamint történelmének és szabadidős lehetőségeinek köszönhető. Az említett tényezők közül is kiemelkedik a város oktatási központként való említése, mivel a Pécsset vonzó lakóhelynek gondoló válaszadók több mint háromnegyede (77,1%) jelölte meg ezt a szempontot az országos lekérdezés során. A következő ábrán jól látható, hogy a Dél-dunántúli régió válaszadói minden dimenzióban kedvezőbb értékeket adtak a városnak (néhány esetben a 30 százalékpontot (!) is meghaladja a régión belüli kedvező válaszok arányának növekedése). A régión belüli válaszadók az országos adatokhoz képest jelentősen magasabbra értékelték az egészségügyi szolgáltatásokat, az oktatási

viszonyokat, a települési infrastruktúrát, a város természeti adottságait, történelmét, szabadidős lehetőségeit, valamint a foglalkoztatási és közlekedési adottságait.

3. ÁBRA
Pécs vonzerejének megítélése
(The Attractiveness of Pécs)

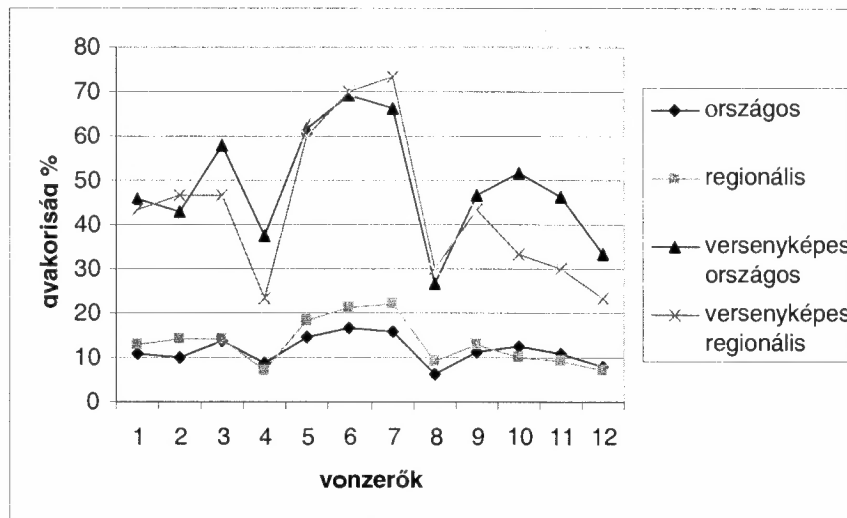
Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

A saját régióján belül a város, mint oktatási központ és egészségügyi szolgáltatások helyszíne jelenik meg elsősorban, emellett természeti adottságai, szabadidős lehetőségei, közlekedési kapcsolatai és történelme, hagyományai miatt számít vonzó lakóhelynek. Különösen feltűnő, hogy az országosan kedvezőtlennek megítélt (és valljuk be annak is számító) közlekedési kapcsolatok mutató, a város régión belüli megítélésében már vonzerőnek számít, ami a települési versenyképesség relatív jellegét jól érzékelteti.

A sorrendben harmadik Sopron saját régióján belüli megítélése érdekes adatokkal szolgál. Szemben Péccsel, a várost országosan versenyképesnek tartók megítélése szinte minden mutatónál kedvezőbb értéket kapott, mint a saját régióján belül (4. ábra). Míg az országosan reprezentatív válaszadók szerint a kedvező természeti adottságok, a település történelme, a lakókörnyezet állapota, a színvonalas települési infrastruktúra és megfelelő foglalkoztatási körülmények jellemzik a várost, addig a Nyugat-dunántúli régióban az említett szempontok közül egyedül a település történelme és hagyományai kaptak néhány százalékponttal magasabb értéket. Jelentősen (közel 20 százalékponttal) csökkent viszont azok aránya, akik a várost foglalkoztatási adottságai okán tekintik vonzó lakóhelynek, és 10–15 százalékponttal alacsonyabb értéket kapott a régión belül a települési infrastruktúra, a városi szerepkörök szélessége, a szabadidős lehetőségek és a lakásállományt leíró mutató is.

A várost saját régiójában elsősorban történelme és természeti adottságai, kisebb mértékben lakókörnyezetének állapota miatt tartják vonzó lakóhelynek.

4. ÁBRA
Sopron vonzerejének megítélése
(The Attractiveness of Sopron)

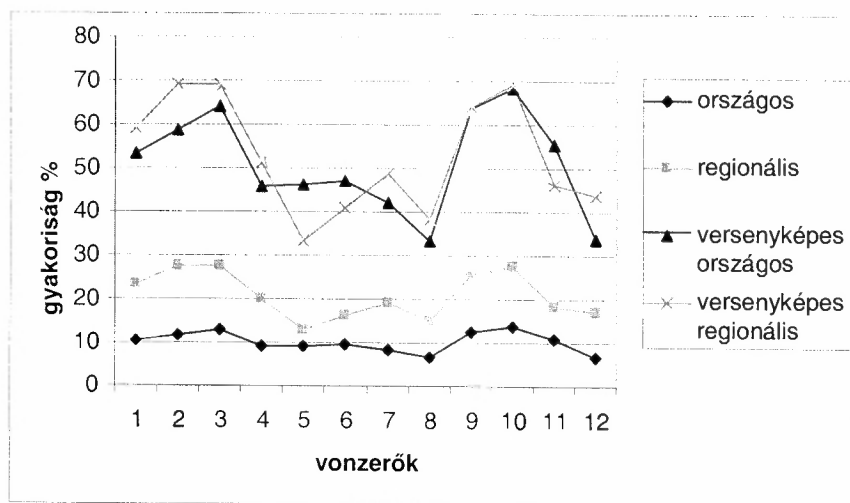

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

Teljesen eltérő a másik nyugat-dunántúli város, a rangsorban negyedik Győr, mint lakóhely megítélése (5. ábra). A város régió belüli megítélése, ha arányaiban nem is Pécshez hasonló mértékben, de kivétel nélkül kedvezőbb, mint országosan. Tulajdonképpen csak három olyan mutató van, ahol a növekedés kisebb mértékű és nem éri el a 10 százalékpontot (lakókörnyezet állapota, természeti adottságok, szabadidős lehetőségek). A városról, mint vonzó lakóhelyről országosan a következő mutatók jutottak a válaszadók eszébe (gyakorisági sorrendben): kedvező foglalkoztatási körülmények, megfelelő települési infrastruktúra és közlekedési kapcsolatok, valamint az oktatási és egészségügyi szolgáltatások, szabadidős lehetőségek megléte. Az oktatási viszonyokat, a városi szerepkörök szélességét és a lakásállomány jellemzőit a nyugat-dunántúli válaszadók ennél is jóval kedvezőbbnek ítélik meg Győrben, míg a lakókörnyezet állapotát és a szabadidős lehetőségeket valamivel kisebb arányban sorolják a versenyképességet magyarázó okok közé, mint az országos válaszadók.

Győrről a saját régiójában elsősorban, mint oktatási és foglalkoztatási központ, másrészt kedvező közlekedési kapcsolatait, egészségügyi szolgáltatásait kapcsán gondolják, hogy vonzó lakóhely.

5. ÁBRA
Győr vonzerejének megítélése
(The Attractiveness of Győr)

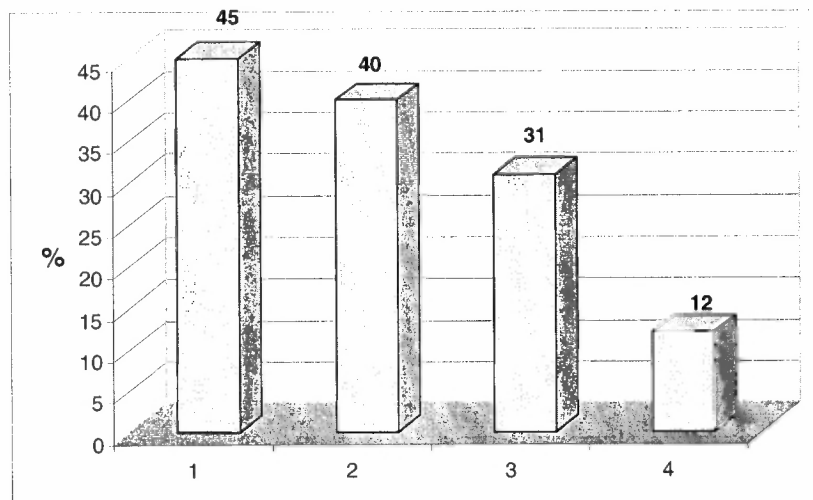
Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

Terjedelmi korlátok miatt nem részletezzük hasonló módon a többi magyarországi várost, de összességében kijelenthető, hogy a versenyképességi sorrendben következő települések (Szeged, Debrecen, Székesfehérvár, Eger, Kecskemét, Veszprém, Miskolc, Szombathely) a legtöbb dimenzióban kedvezőbb megítélés alá estek saját régiójukban, mint országosan.

A kérdőívnek arra a kérdésre, hogy a válaszadó hajlandó lenne-e akár lakóhelyet is változtatni, a válaszok 42,7%-a lett igen. (Természetesen az elméleti költözési szándék és a tényleges mobilitási hajlandóság jelentősen eltér egymástól. Különösen igaz ez a magyar lakosságra vonatkozó empiria ismeretében. Ettől függetlenül, a potenciális költözés helyszínénél megjelenő települések köre, a lakhelyválttatás mögöttes okai szintén használható információt jelentenek a magyar városok vonzerejének megítéléséhez.)

A lehetséges költözési okok közül 191 fő (az igenek 45%-a) említett a település környezetével, földrajzi fekvésével kapcsolatos okokat, 172 fő (a költözési szándékot megjelölők 40%-a) gazdasági, foglalkozási körülményekkel indokolta esetleges lakóhely-változtatását, míg 132 válaszoló (31%-a a potenciális költözőknek) magyarázta egy másik település kedvezőbb ellátottságával, szolgáltatásaival azt, hogy hajlandó lenne akár lakóhelyet is módosítani. A családi okokból költözni szándékozók aránya kapta a legkisebb értéket, mindössze 54 válaszadó (a költözés lehetőségét megfogalmazók valamivel több mint 12%-a) hivatkozott a migráció okaként rokoni kapcsolataira.

6. ÁBRA
A lakóhelyváltás okai
(Reasons for Changing Place)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

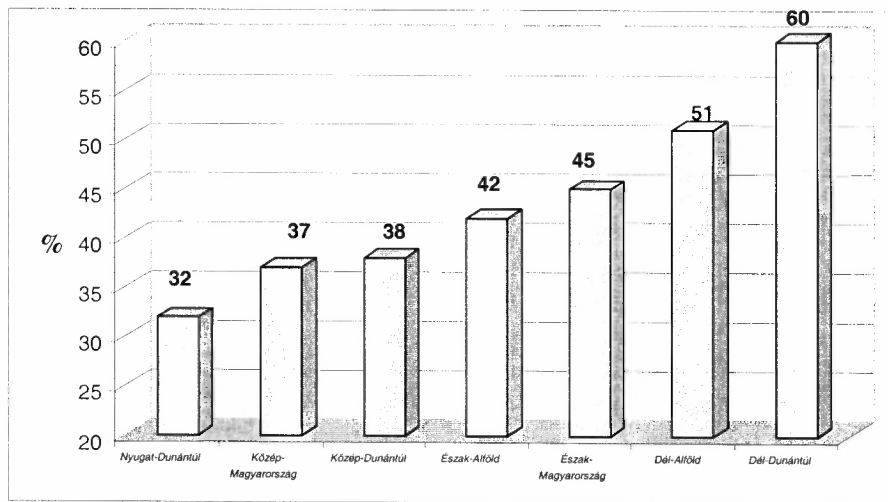
Egyáltalán nem meglepő, hogy a költözési szándékukat megfogalmazók legnagyobb arányban a 15–29 év közötti korosztályból kerültek ki. A legfiatalabb korcsoport több mint fele (55%-a) mutatkozott elméletileg mobilnak. Ugyanakkor a 30–59 év közöttiek körében már csak 43% gondolta úgy, hogy esetleg lakóhelyet is változtatna, míg a legidősebb korosztály, a 60 év felettek esetében a potenciális lakhelyváltókat aránya már csak 29%.

A költözési szándékot megfogalmazó válaszadók iskolai végzettség szerinti megoszlása nem mutatott szignifikáns eltéréseket, az alap-, közép- és felsőfokú végzettségük körében egyaránt 40–45% közötti volt az igennel válaszolók aránya.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a jelenlegi lakóhely mérete és a költözési szándék között van-e bármiféle meghatározottság. Az 50 000 főnél kisebb lélekszámú települések három csoportja (2000 fő alatti, 2000–5000 fő közötti, valamint 5 000 és 50 000 fő közötti lélekszámú lakóhelyek) nem mutat lényeges különbséget, a válaszadók 44–46%-a mondott igent az elköltözés lehetőségére. Ezzel szemben az 50 000 főnél nagyobb városokban már csak 38% ugyanez az érték. Mindez teljes összhangban van a nagyvárosok relatíve versenyképesebb lakóhelyi adottságaival napjainkban.

Ennél jóval informatívabb a költözési hajlandóság régiók szerinti megoszlása. Míg a Nyugat-Dunántúlon élők nem egészen harmada (32%) gondolta úgy, hogy lakóhelyet változtatna, addig Közép-Magyarországon 37%, Közép-Dunántúlon 38%, az Észak-Alföldön már 42%, Észak-Magyarországon 45%, a Dél-Alföldön 51%, végül a Dél-Dunántúlon 60% (!) azok aránya, akik mobilnak mutatkoznak.

7. ÁBRA
Költözési hajlandóság a magyarországi régiókban
(Willingness of Changing Place in Hungary's Regions)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés.

Ha a kapott értékeket korigáljuk azzal, hogy a lakóhelyet változtatók között vannak, akik csak a régióon belül költöznének, még inkább kiemelkedik a Nyugat-Dunántúl. Az összes költözni szándékozóon belül egyedül itt vannak többségben azok, akik mindezt csak a régió határain belül képzik el. Valamelyest javul a Dél-Dunántúl helyzete is, ugyanis a régiók közül arányaiban itt gondolják a második legkevesebben (a lakóhelyet változtatni szándékozók 57%-a), hogy költözésük egyben régióváltást is jelentene. Ellenben az Észak-Alföldön az önmagukat mobilnak vallók 82%-a már jelenlegi régióján kívül képzelné el új lakóhelyét.

5. TÁBLÁZAT
Potenciális költözési helyszínek
(Potential Places to Move)

	Település	Említés	Súlyozott
1.	Budapest	104	305
2.	Pécs	51	137
3.	Sopron	50	131
4.	Győr	34	92
5.	Szeged	29	73
6.	Eger	21	55
7.	Kecskemét	15	42
8.	Székesfehérvár	15	38
9.	Zalaegerszeg	11	32
10.	Veszprém	10	26

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját számítás.

A potenciális költözési helyszínek listáját Budapest vezet, megelőzve Pécs, Sopront és Győrt, valamint a sorrendben következő Szegedet, Egert, Kecskemétet és Székesfehérvárt.

Érdekes különbségeket találunk a költözési szándék mögöttes magyarázataiban is az egyes városokat összehasonlítva. Budapest vonzerejét gazdasági adottságai, valamint szolgáltatásokkal való gazdag ellátottsága indokolja. A fővárost potenciálisan új lakóhelyül megnevezők 56, illetve 33%-a említette ezt a két szempontot.

Pécs esetében a településkörnyezet és a szolgáltatások választéka számít fő vonzerőnek (37, ill. 33%), a gazdaság kevésbé (24%), míg Sopronnál a vonzó településkörnyezetet és a gazdaságot említették a leggyakrabban (47, ill. 38%-ban) a költözési szándék okaként.

Győrnél kiemelkednek a gazdasági okok (48%), a településkörnyezet és a szolgáltatások kevésbé meghatározóak (26–26%), Szegednél viszont szinte mindhárom magyarázat (gazdaság, településkörnyezet, ellátottság) azonos gyakorisággal fordul elő a válaszok között (sorrendben: 36, 31, 26%).

Egernél egyértelműen a településkörnyezetet említik a lehetséges költözés okaként (71%). Kecskemét esetében szintén mindhárom szempont gyakran előfordult Székesfehérvárnál és Zalaegerszegnél a gazdaság és a szolgáltatások szerepelnek a legtöbbször, míg Veszprémnél a településkörnyezetre és a szolgáltatásokra helyeztek hangsúlyt a költözni szándékozóknak.

A kérdőív ötödik kérdésével arra kerestünk választ, hogy mely települések töltenek be központ-funkciót szűkebb vagy tágabb környezetük életében, végül arra is kíváncsiak voltunk, hogy a válaszadók a nagyvárosokat, kisvárosokat vagy a községeket preferálják-e lakóhelyként, és választásaik magyarázataként mit említenek a leggyakrabban.

A kutatás végkövetkeztetései

„A versenyképesség mérésének legfontosabb célja az, hogy a régió gazdaságának helyzetét reálisan meg tudjuk ítélni és ezek alapján a fejlődés elősegítéséhez szükséges gazdaságfejlesztési teendőket át tudjuk tekinteni.” (Lengyel 2003, 382).

Mindig fontos megtalálni, hogy egy város miben különbözik a hasonló méretű és funkciójú többi várostól. A városversenyben nagyon sok hasonló adottságú város vesz részt, emiatt valamilyen vonatkozásban ki kell tűnni közülük. Amennyiben elfogadjuk, hogy a területi verseny célja a térségben élők jólétének fokozása a magas foglalkoztatottságon, a megtermelt jövedelem tartós emelkedésén keresztül, azt is kijelenthetjük, hogy a versenyben való sikeres helyállás eszköze pedig egy speciális, ugyanakkor rugalmasan módosítható, az önkormányzatok és dinamikus vállalati hálózatok által koordinált gazdaságfejlesztési program, melyet az érintett háztartások, vállalkozások ismernek, és egyben támogatnak is.

Azok az európai régiók tudtak sikeressé válni, amelyek képesek voltak saját endogén adottságaikra épülő fejlesztési stratégiát meghatározni és alkalmazni. Ezzel szemben az önálló programalkotásra képtelen területek, ahol a vezető ágazatok versenyképességének romlását nem követte egy diverzifikált fejlesztés, hanem

ehelyett a vállalatok és politikai szervek a meglévő gazdasági szerkezet fenntartását támogatták, legfeljebb átmenetileg stabilizálhatták helyzetüket, azt is csak többnyire központi támogatások felhasználásából. Az ilyen térségek növekedési potenciája és versenyképessége csekély, a nemzetközi területi munkamegosztásba való bekapcsolódásuk meglehetősen esetleges (Horváth 1998).

Mivel egy sikeres régió gazdaságfejlesztési stratégiája mindig szorosan épít a régióban működő vállalatok kompetitív előnyeire, érdemes először azt feltárni, hogy mely iparágak azok, melyek részt vesznek a globális versenyben, majd összegyűjteni azokat a tényezőket, melyekből versenyelőnyeik eredeztethetők. Mindezek alapján már megfogalmazható egy ún. alulról szerveződő, decentralizált, endogén forrásokon és tudásbázison alapuló gazdaságfejlesztési stratégia, amely néhány iparág, klaszter specializált versenyelőnyének javításán, és az ezekből kiinduló regionális multiplikátorhatás többi iparágra gyakorolt kedvező hatásán alapul.

„A versenyképesség mindig a tényezők kombinációjától függ, de nincs garancia a sikerre, mindegyik városban helyben kell kitalálni és megvalósítani a fejlesztési stratégiákat a többi hasonló helyzetű várossal versengve” (Lengyel 2003, 273).

A kutatás célja pontosan egy ilyen jól átgondolt, a valós helyi igényekre alapozott stratégia kidolgozásához nyújtandó információ volt, amely jól érzékelteti, hogy a különböző országrészek nemcsak különböző adottságokkal, relatíve nagyon eltérő pozícióval, de sokszor meglehetősen differenciált igényekkel és tapasztalatokkal is rendelkező lakónépességgel jellemezhetők.

Hipotéziseinkkel kapcsolatban az alábbi következtetések vonhatók le:

- Igaznak bizonyult az a feltevés, hogy mind a lakossági, mind a vállalati válaszok alapján a nagyvárosok számítanak a leginkább versenyképesnek napjainkban, Magyarországon. A hierarchia alacsonyabb szintjein elhelyezkedő városokat kedvező regionális elhelyezkedésük szintén a versenyképes települések kategóriájába emelhetik.
- Csak részben igazolódott az az állításunk, mely szerint a két kutatás (lakossági, illetve vállalati szféra) eredményei a hasonlóságok mellett jelentős differenciákat is jeleznek. Budapest nemcsak gazdasági értelemben, hanem mint lakóhely is külön csoportot alkot, mindkét aspektusból domináns módon elkülönül a magyarországi városhálózat többi tagjától.
- A lakosság által legfontosabbnak ítélt versenyképességi tényezőket figyelembe véve, valóban kiemelten fontos a települések intézményrendszere, közlekedési infrastruktúrája, a foglalkoztatási körülmények, ellenben a társadalmi tradícióik – szemben hipotézisünkkel – már jóval kevésbé meghatározóak a vonzerők sorában.
- A kutatás alátámasztotta azt az előfeltevést is, hogy a reprezentativitás biztosító szempontok mentén (korcsoportok, iskolai végzettség, lakóhely mérete, illetve vállalati méret, a működés földrajzi helye) szignifikáns kapcsolatok értelmezhetők a versenyképességi tényezők vonatkozásában.

Jelen kutatás szerves folytatása lehet a lakossági és vállalati vélemények alapján leginkább versenyképesnek mutakozó városok részletesebb vizsgálata, ami egy újabb dimenzióval egészítheti ki a már elkészült országos és regionális elemzéseket.

Természetesen a városok versenyképességének vizsgálata nem korlátozódhat csak az országon belüli településekre, hiszen a verseny egyre inkább nemzetközivé válik. Emiatt a kutatást érdemesnek tartjuk az országhatárokon kívüli településekre is kiterjeszteni, azt nemzetközi dimenzióval is kiegészíteni.

Jegyzet

¹ PTE FEEK, Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet; e-mail: kozo@human.pte.hu

Irodalom

- Ashworth, G. J.–Voogd, H. (1997) *A város értékesítése*. KJK, Budapest.
Enyedi Gy. (1998) *Sikerés régiók*. – Keresztes A. (szerk.) *Tények könyve: régiók*. Greger–Delacroix, Budapest. 409–411. o.
Horváth Gy. (1998) *Európai regionális politika*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
Lengyel I. (2003) *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon*. JATE Press, Szeged.
Grosz A.–Rechnitzer J. (szerk.) (2005) *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA RKK, Pécs–Győr.

THE CITIZEN'S OPINION ON THE COMPETITIVENESS OF HUNGARIAN CITIES

ZOLTÁN KOLTAI

In the year of 2004 a research was initiated at the Institute of Adult Education and Human Resources Development to analyze the preferences of the Hungarian population when choosing a place to live – which towns and settlements do people find most competitive, which central settlements are considered to be most attractive. I would like to express my thanks to all full-time and correspondence students who took active part in our project and contributed to its successful completion.